

EL MUNDO DE LA RENOVACION CATOLICA, 1540-1770

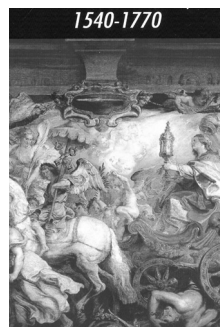
R. Po-Chia Hsia

Akal, [The World of Catholic Renewal, 1540-1770, 2005]

Madril, 2010

Erreforma protestanteak historiografia zabala eragin izan du aspaldi-aspalditik eta adostasun unibertsala dago prozesu luze eta konplexu hura izendatzeko erabiltzen den termino konbentzionalari buruz; ezin beste horrenbeste esan, aldiz, Eliza Katolikoaren magalean gelditzea aukeratu zutenek segitu zuten ibilbidea deskribatzeko, liburu honen hitzaurrean azaltzen den bezala. Azalpide horren arabera, batetik, historiografia laburragoa eta berankorragoa izan da eta, bestetik, oraingoz ez du lortu prozesu osoa termino arrunki onartu batez izendatzea: *Kontrarreforma* izan da erabiliena, baina horren aurka altxatu ziren aspaldi historialari katoliko zenbait, *Erreforma katolikoa* erreibindikatu. Berriki beste termino batzuk ere proposatu omen dira, hala nola *Konfessionalismoaren garaia* («konfessionnelles Zeiltater», 20. or.), protestantismoa eta katolizismoa prozesu bakar baten barruan integratu nahirik, baina proposamenak ez omen du ahobateko adostasunik eragin. Liburu honen egi-leak, beraz, lehenengo eta behin bere ikergaia mugatzeko ahalegin argigarri eta eskergarri bati ekiten dio, termino horien atzean ezkututzen diren eztabaida historiografikoak azalduz eta, ondorioz, bere irtenbidea proposatuz: *Eraberritze katolikoa* («Catholic Renewal»). Bi arrazoi dira hautu horretara bultzatu dutenak: adostasun historiografiko eza eta, bereziki, garai honetan

katolizismoak Europaz kanpo izan zuen hedapena aztertzeari ematen dion garrantzia, erabakigarria bere hautuan. Garbi dago, nire ustetan, egilearen jatorriak zerikusi handia jokatu duela: karrera profesional osoa Estatu Batuetan egin arren, txinatarra jaiotzez eta ikastetxe katoliko batean hezia izan zen, Hong Kong-en, handik Erresuma Batura eta gero Amerikara jo zuen arte. Normala da, beraz, Asiari eta Amerikari espazio esanguratsua ematea bere analisisetan.

1. irudia. *El mundo de la renovación católica* argitalpenaren azala.

Gaiak, alegia, Eliza Katolikoaren historiak 1540-1770 bitartean, munta berezia du euskaldunentzat. Ildo horretako aipamen ezagunena Koldo Mitxelenaren hura da, zeinaren arabera Trentoko Kontzilioak biziki sakonki markatu zuen euskaldunen asturua; liburu hau irakurrita baiez-tapen horri ñabardura garrantzitsu bat

gehitu beharrean gaudela iruditzen zait; izan ere, Hsiaren arabera jesuitak dira prozesu osoa markatzen duen ordena erlijiosoa (garaiaren mugaketa kronologikoa bera ordenaren sorrera eta lehen desegiteari dagokio), eta nekez exajera daiteke jesuiten garrantzia euskal kulturaren alorrean; hortaz gain, frantziskotarrak (kaputxinoak, zehazki) dira, Hsiaren arabera, jesuiten atzetik Eraberritze katolikoaren bigarren indar nagusia. Berriztatze katolikoaz hitz egitea, beraz, neurri handi batean jesuitei eta frantziskotarrei buruz hitz egitea omen da, eta begi-bistakoa da guztiontzat bi ordena horiek Euskal Herrian izan duten garrantzi itzela XVI. mendetik gaur egunera arte. Izan ere, eta baitzapen hau osoki nire kolkotik atera da, Trentok inon arrakastarik lortu bazuen munduan, Euskal Herrian lortu zuen, bereziki jesuiten eta frantziskotarren eskutik ziur aski. Trento zer izan zen aztertzea, beraz, garrantzitsua da Euskal Herriaren historian interesatuta dagoen edonorentzat. Horra liburu hau irakurtzeko arrazoi nagusia.

Eta Trentoko kontzilioari dedikatzen zaio liburuaren lehen kapitulua, argia eta argigarria. Esango nuke liburuaren giltzarria dela: hor ikusten da hasierahasieratik Kontzilioak garaitu behar izan zituen mota guztietako zailtasunak, harrigarri xamarak gure herrian izan zuen nagusitasunean heziak izan garenontzat. Bai, kontzilioa bera penaz eta nekez bildu zen, penaz eta nekez lortu zuen Erromako Aita Santuaren onespina (beti erlatiboa, beldur baitzen kontzilio bati, edonolakoari, gehiegizko boterea aitortzeaz) eta penaz eta nekez, eta atzerapen ikaragarri, lortu zuen erresuma katolikoetan bere erabakiak onartuak izateaz gain, gauzatuak izatea; azken puntu horretarako, adibidez, mendeak behar izan

ziren batzuetan, beste batzuetan inoiz ere ez ziren aplikatu, eta kitto. Ariketa zaila da, beraz, Trento ondo haztatzea, itxura batera ematen duena baino askoz ere zailagoa.

Eta Trentoren ondorioak haztatzeari ekiten dio egileak ondoko kapitulu guztietan. Lehengo eta behin, eraberritzearen indar nagusiak, ordena erlijioso berriak edo berriztatuak (2. kap.), jesuitak orenen buru, lehenago esan dugunez, eta gero kaputxinoak. Interesgarria da aipatzea bi ordena horien artean dagoen osagarritasuna: jesuitak goi-klaseen artean jardun bazuten ere (bereziki beren eskolen bitartez), kaputxinoak *pobreen jesuitak* izan ziren eta, beraz, bereziki asistentzia sozialean nabarmendu ziren. Dena den, kapituluaren atal interesgarriena nire begietan ordena erlijioso femeninoen azterketa da, hots, mojen mundua: nolako papera jokatu zuten haien liderrek eraberritzearen lehen urte heroikoetan, hierarkiaren kezka emakumezkoen *gehiagizko* protagonismo eta lidergoagatik, haien *sumisio* progresiboa eta komentuaren erreforma, kupidagabea, klabe patriarkalean kontatua. Emakumearen historian interesatuak ustekabeko altxor handia aurkituko du orrialde hauetan (53-63 or.): patriarkalismoa, klase soziala, familia, interes ekonomikoak, erlijioa, emakumearen heziketa eta autonomia... Baina ezin gara kapitulu bakoitzean luzatu, ezta hain interesgarria den honetan ere.

Hurrengo hiru kapituluetan Europa aztertzen da, lurraldez lurralde eraberritze katolikoaren ezaugarriak eta katedralak kontatuz. Hiru eremu handi bereizen dira: Eliza garailea (3. kap.), Eliza militantea (4. kap.) eta martirien Eliza (5. kap.). Euskal Herria, jakina, ez da berariaz aipatzen, baina merezi du azpimarratzea Espainiaz hitz egitean

(Eliza garailearen kapituluan) Inkisizioari ematen zaion erabateko protagonismoa; beste hitz batzuetan esanda, Espainian *Eraberritze katolikoa* Inkisizioaren sinonimoa da, hein handi batean, eta hala ez denean, espainiar mistikoena (Teresa Avilakoa oren buru). Ez da hori gaur egungo espainol gehienek maite duten irudia, baina garbi dago, honezkero, ikertzaile inpartzial batentzat ez dagoela hiru elementu horiek (Trento, Inkisizioa, mistizismoa) bestela azaltzerik, eta horrek esplikatzeko duela, besteak beste, Espainiaren elkortasun intelektuala XVI. mendetik aurrera: eraberritze katolikoa errege katolikoaren eta haren polizia politikoa zen Inkisizioaren eskutik joan zen lurraldean ezin zen loratze kulturalik espero, mistikoen artean ez bada. Tesi klasiko hori (klasikoa espainiar liberalen artean ere) gaur egungo Espainian boladan ez egoteak ez dakar, ikusten dugu, kanpotarren artean berdin izatea. Dena dela, gure lana litzateke horien ondorioak Euskal Herrian neurtzea, adibidez, Hegoaldeko euskal literaturaren ausentzia ia erabatekoa Larramendiganaino: nire uste apalean berriz ere zantzuak ditugu esateko espainiar ideologia inperialak eta Inkisizioak garrantzi zuzena izan zutela gure hizkuntzaren historian. Ikerketari zabalik egon beharko lukeen bidea da, eta konstatazio ximple honetatik abia daitekeena: kulturaren garapenari dagokionez, Espainia eta Frantzia konparatzea Hegoaldea eta Iparraldea konparatzea bezalakoa da hein handi batean: Pirinioez iparraldeko pluralismoa eta, ondorioz, Eliza Katolikoaren militantismoa, askoz ere emankorragoa zen Pirinioez hegoaldeko triunfalismo katolikoa baino (Inkisizioak zaindua, ez ahanztu), bai gaztelaniaz, zein frantsez edo euskaraz. Baina berriz ere diogu ezin garela hemen azalpen luzeetan luzatu.

Falta diren gainerako bederatzik kapituluetan gai zehatzak tratatzen dira, beti argi eta zoli. Nire arreta gehien erakarri dutenak aipatzekotan, Aita Santuaren paperaren analisisa (6. kap.), ñabardura oso baliagarriak dakarzkion eskema orokorrari; edo berriz ere emakumearen papera («Santas, beatas, endemoniadas», 9. kap.) gorago marraztu ditugun arazoetan sakontzen duena maisuki; edo liburugintzari dedikatua (11. kap.), zeinetan berriz ere azalarazten den lurralde katolikoetan protestanteetan baino produkzio txikiagoa egon zela, jesuiten ahalegin itzelak gorabehera (berriz ere azpimarratzen da jesuiten buruzagitza alor honetan), nahiz eta aldea, Alemania bezalako lurralde batean, ez den berez Espainia eta Frantziaren artean egon daitekeena bezalakoa, baina bada ñabardura kurioso bat: katolikoak latinari askoz ere lotuago agertu ziren, aldi luzeago batean gainera, protestanteen artean mota guztietako liburuak (baita goimailako liburu teologikoak edo zientifikoak) herriko hizkuntzan idaztea normalagoa zen bitartean. Baina kapitulu-rik harrigarrienak, dudarik gabe, Amerikari (12. kap.) eta Asiari (13. kap.) dedikatuak dira; euskaldunok izan dugun mixiolari tradizioa kontuan harturik, arreta bereziz irakurri beharrekoak, baina ez gure tradizioagatik bakarrik, baizik eta baita ere hor aztertzen delako xeheki hizkuntzaren eta propagazio erlijiosoaren artean dagoen lotura dialektikoa. Izan ere, fedea zabaltzeko ezinbestekoa ote da hizkuntza (gaztelania edo portugesa), janzkera, ohi-turak... zabaltzea, ala katolikotasuna bertako indiginen hizkuntzan eta kulturaren ere formula ote daiteke? Aztergai dugun garaian debate latzak eragin zituen dilema duzue hori, neurri batean gaur egun arte luzatu direnak; biziki interesgarria deritzot Txina edo Japoniako katolizismoen azterketak

irakurtzeari, Amerikakoa gutxietsi bari-rik, haatik. Kasu guztietako hizkuntza, erlijioa, politika, ideologia, ekonomia... guztiz elkarloturik azaltzen dizkigu Hsiak, kuadro biziki koleretsu eta aberatsak marraztuz. Ez dago lekurik sinplekerietarako.

Eta hain juxtu ere hori da, ziur aski, liburu aberats honetatik atera behar dugun ondorio nagusia: erlijioaren azterketa, erlijio katolikoarena barne, fenomeno sozial biziki indartsua eta konplexua da, topiko errazei (klerikalak zein antiklerikalak) ihes egiten diena. Aski da liburu hau irakurtzea horretaz konturatzeko.

Pruden Gartzia Isasti